

“МОЙ КАЎЧЭГ”: РОЛЯ ЎЛАСНЫХ ІМЁНАЎ У РАСКРЫЦЦІ КАНЦЭПТУАЛЬНАЙ ІНФАРМАЦЫІ

У мастацкім тэксце за фактуальнай інфармацыяй заўсёды схавана інфармацыя канцэптуальная – погляды аўтара на свет, яго пачуцці, ацэнкі, прагматычныя ўстаноўкі. Зразумець канцэптуальную інфармацыю, а значыць, зразумець галоўную ідэю твора, дастаткова складана, бо, як правіла, яна выяўляецца праз сістэму моўных сродкаў, назву і кампазіцыю тэксту, выбар галоўных герояў і г.д.

У вершах канцэптуальная інфармацыя пераважае над фактуальнай, аднак зразумець яе значна цяжэй, чым у творах праявічых. Гэта праца становіцца яшчэ больш складанай, калі аўтар – паэт-інтэлектуал, які арыентуецца на інтэлектуала-чытача. Да такіх паэтаў смела можна аднесці Максіма Танка. Яго філасофская лірыка заўсёды патрабуе ад чытача шырокага кругагляду, начытанасці і дасведчанасці, таму што вершы паэта насычаны спасылкамі, цытатамі, алюзіямі на іншыя тэксты. Без разумення гэтых алюзіяў немагчымае глыбокае прачытанне вершаў Максіма Танка.

Назва аднаго з апошніх зборнікаў паэта – “Мой каўчэг” – не можа не выклікаць у чытача асацыяцыю з Ноевым каўчэгам і адпаведна з біблейскім сюжэтам пра сусветны патап і карабель, які выратаваў людзей і жывёл ад стыхіі. Займаючы адну з моцных пазіцый, назва з’яўляецца своеасаблівым ключом да разумення ідэйнай накіраванасці зборніка, падштурхоўвае чытача да пошуку і расшыфроўкі канцэптуальнай інфармацыі.

Слова *каўчэг* у сучаснай беларускай мове ўжываецца з двума значэннямі: 1) ‘у біблейскай міфалогіі: судна, у якім Ной выратаваў людзей і жывёл ад сусветнага патапу’, 2) ‘у праваслаўнай царкве: скрынка для захоўвання некаторых асабліва каштоўных рэчаў’. Тлумачальныя слоўнікі рускай мовы падаюць яшчэ некалькі значэнняў гэтага слова: *перен.* ‘что-л., являющееся местом спасения, пристанищем для кого-л.’, *устар.* ‘ящик, ларец для хранения особенно ценных и важных предметов’.

Цэнтральная пазіцыя слова ў загаловку зборніка дазваляе меркаваць, што лексема ўжываецца з пераносным, сімвалічным значэннем: каўчэг – сімвал сілы, здольнай захаваць усе рэчы і забяспечыць іх адраджэнне. Гэты сімвалізм заснаваны на перакананні, што сутнасць фізічнага і духоўнага жыцця можа быць захавана ўнутры найдрабнейшых зярнят да таго часу, калі будуць створаны ўмовы для яго новага з’яўлення ў межах вечнага перараджэння [1, с. 209–211].

Што і ад чаго імкнецца выратаваць Максім Танк у сваім каўчэгу? Адказ на гэта пытанне падказваюць уласныя імёны, ужытыя ў тэксце. Большасць з іх – імёны прэцэдэнтныя, своеасаблівыя тэксты ў тэксце.

Так, у праграмным вершы “Мой каўчэг” ужытыя тапонімы, якія асацыіруюцца са смерцю, вынішчэннем:

*Амаль кожны дзень
Я выпускаю папары
Галубоў-разведчыкаў
У пошукі
Мірнага прыстанішча.
Але пакуль што
Усе яны прыносяць –
Не зялёныя галінкі
Пальмы ці алівы, –
А атручаныя
Промні бліскавіц
**Хірасімы,
Нагасакі,
Чарнобыля...** [2, с. 163]*

Два японскія гарады і адзін украінскі становяцца ўвасабленнем “ядзернай” смерці, народжанай неабдуманымі дзеяннямі чалавека.

Тапонім **Чарнобыль** увогуле адзін з самым частотных у зборніку (сустракаецца 5 разоў), нярэдка ў адным радзе з іншымі назвамі, звязанымі з гвалтоўнай смерцю: *Пасля пякельных Курапат, Хатыняў, Трасцянеццаў, апакаліптычнай Чарнобыльскай гекатомбы, – часамі баюся ў рукі браць географічны атлас...* [2, с. 141], *...трагедыі Чарнобыля, тваіх Галгоф і Курапат...* [2, с. 190]. Частотнасць ужывання гэтага тапоніма можа быць растлумачана перш за ўсё часам стварэння зборніка (апублікаваны ў 1994 г.), калі памяць пра чарнобыльскую трагедыю была яшчэ дастаткова свежай.

Заўважым, што Максім Танк ставіць тапонім **Чарнобыль** у адзін рад з тапонімамі **Курапаты** (сімвалам сталінскіх рэпрэсій), **Хатынь** (сімвалам масавага знішчэння мірнага насельніцтва нацыстамі і здраднікамі), **Трасцянец** (сімвалам антычалавечнай палітыкі фашызму). Паэт падкрэслівае, што свет нішчыцца, калі чалавек губляе чалавечнасць, сумленне.

Смерць маральная не меншае зло, чым смерць фізічная. Максім Танк заклапочаны тым, што людзі марнеюць духам і страчваюць годнасць:

*І паэты – то Сяргейкі, то Валодзечкі.
Нат храм велічны Сафії стаў Сафійкаю,
Рэвалюцыя – забавай невялікаю... [2, с. 76], –
страчваюць гістарычную памяць:
Калі памёр
Змагар за волю – Байран,
Жалоба Грэцыю
Праз год не пакідала.*

*А ў нас –
Нат і сцягоў не прыхілілі
У дні смерці
Каліноўскага, Купалы... [2, с. 190].*

Згадваючы ў зборніку пра паражэнне персідскага цара Дарыя (верш “Дарый”), Максім Танк нагадвае, што магілы продкаў – гэта тое, што варта выратавання:

*Хоць Дарыя папераджалі скіфы,
Каб ён магіл бацькоў іх не кранаў, –*

*Не верыў, покуль яго войска грыфы
Не пахавалі ў акіяне траў [2, с. 19].*

Са смерцю асацыіруюцца і іншыя ўласныя імёны, ужытыя ў зборніку: **Галгофа** – месца, дзе быў распяты Хрыстос, **Сцікс** – рака, якая згодна грэчаскай міфалогіі, працякала ў царстве мёртвых, **Эрэб** – увасабленне вечнай цемры.

У зборніку “Мой каўчэг” чытач знаходзіць адказ і на пытанне, што здольнае выратаваць чалавецтва ад знішчэння. У першую чаргу, гэта мудрасць, назапашаная стагоддзямі і занатаваная ў вераваннях, міфалогіі і рэлігіі. Нездарма ў зборніку ўжываецца вялікая колькасць онімаў, цесна звязаных з антычнай міфалогіяй (**Арыядна, Феміда, Піфія, Парнас**), з рэлігіяй, прычым не толькі хрысціянскай (**Магамет, Каран, Талмуд, Святы Пётр, Біблія**), з народнымі святамі і традыцыямі – **Вадохрышчы, Каляды, Троіца:**

*Заўсёды на ўсе хворасці
Была ў маёй малельшчыцы,
Вада, што на **Вадохрышчы**
З марозным ветрам плешчацца [2, с. 64].*

Здольная выратаваць ад знішчэння і творчасць: нездарма, на думку паэта, бяссмерце даравана **Гамеру, Дантэ, Шэкспіру, Пушкіну:**

*Адначасна з’яўляюцца на свет
І чалавек і яго смерць.
І толькі нямногім –
**Гамеру, Дантэ, Шэкспіру,
Пушкіну...**
Перажыць удалося
Сваю неадлучную сяброўку [2, с. 67].*

Прычым **Дантэ** у зборніку становіцца ўвасабленнем бессмяротнасці, паколькі перамагае смерць і сваімі творамі, і тым, што здолеў вярнуцца з таго свету (алюзія на “Боскую камедыю”), і вечнасцю кахання да Беатрычэ (верш “І я ледзь не паверыў...”).

Для Максіма Танка бесмяротныя і тыя, хто загінуў, змагаючыся за свабоду і праўду – *Байран, Каліноўскі, Купала* (верш “Калі памёр...”), і той, хто нясе мудрасць народу, як *Скарына-бацька* (верш “Лемантар”).

Бяздушша знішчае не толькі людзей, але і прыроду. Таму ў сваім каўчэгу паэт знаходзіць месца і *Ахрыдскаму возеру* – самаму старажытнаму і глыбокаму на Балканах, якое дзякуючы ўнікальнай воднай экасістэме ўключана ў спіс сусветнай спадчыны ЮНЕСКА:

*Ёсць нешта таямнічае, прызнацца,
У возера Ахрыдскага, калі
Ў яго прастор глядзяць –
не наглядзяцца
Муры базілік, зарасці аліў [2, с. 8].*

Такім чынам, культурны фон прэцэдэнтных імёнаў, ужытых у зборніку “Мой каўчэг”, становіцца дадатковым сродкам выяўлення матываў і ідэй мастацкіх твораў, а значыць і закладзенай у іх канцэптуальнай інфармацыі.

Спіс літаратуры

1. Кирло, Х. Словарь символов. 1000 статей о важнейших понятиях религии, литературы, архитектуры, истории / Х. Кирло. – М. : ЗАО Центрполиграф, 2010. – 525 с.
2. Танк, Максим. Мой каўчэг : вершы. 1989-1992 / Максим Танк. – Мінск : Маст. літ., 1994. – 207 с.